АВЕРСЭВ

Г. І. Кулеш
Г. К. Ціванова

Школьнікам, абітурыентам, навучэнцам

Рэпетытар па беларускай мове

Лексікалогія. Фразеалогія. Словаўтварэнне. Тэкст

Для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання

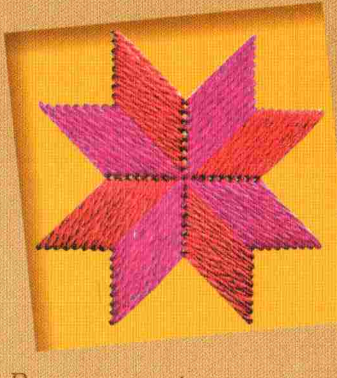

Рэпетытар па беларускай мове

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.2Беи-922
К90

Серыя заснавана ў 1999 годзе

Рэцэнзент
канд. філал. навук, дац. каф. беларус. мовазнаўства УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» ***С. І. Фацеева***

Кулеш, Г. І.
К90 Рэпетытар па беларускай мове : Лексікалогія. Фразеалогія. Словаўтварэнне. Тэкст : для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання / Г. І. Кулеш, Г. К. Ціванова. – Мінск : Аверсэў, 2012. – 111 с. – (Школьнікам, абітурыентам, навучэнцам).
ISBN 978-985-509-988-9.

Дапаможнік пабудаваны ў форме заняткаў, кожныя з якіх уключаюць тэарэтычны матэрыял і заданні для яго замацавання. Табліцы з правіламі і значная колькасць прыкладаў будуць спрыяць лепшаму засваенню тэорыі. Праверыць правільнасць выканання заданняў можна з дапамогай адказаў і падказак, змешчаных у дапаможніку.

Адрасуецца старшакласнікам і абітурыентам. Можа быць выкарыстаны настаўнікамі, студэнтамі і ўсімі, хто цікавіцца беларускай мовай.

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.2Беи-922

Вучэбнае выданне

ШКОЛЬНІКАМ, АБІТУРЫЕНТАМ, НАВУЧЭНЦАМ

Кулеш Ганна Іванаўна
Ціванова Галіна Кузьмінічна

РЭПЕТЫТАР ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Лексікалогія. Фразеалогія. Словаўтварэнне. Тэкст

Для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання

Адказны за выпуск *Д. Л. Дзямбоўскі*

Падпісана ў друк 31.10.2011. Фармат 60×84 $^1/_{16}$. Папера друкарская. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 6,51. Ул.-выд. арк. 5,08. Тыраж 2100 экз. Заказ 8345.

Таварыства з дадатковай адказнасцю «Аверсэў».
ЛИ № 02330/0003944 ад 03.02.2009. Вул. М. Олешава, 1, офіс 309, 220090, Мінск.
E-mail: info@aversev.by; www.aversev.by
Кантактныя тэлефоны (017) 268-09-79, 268-08-78.
Для пісьмаў: а/с 3, 220090, Мінск.

УПП «Віцебская абласная друкарня».
ЛП № 02330/0494165 ад 03.04.2009.
Вул. Шчарбакова-Набярэжная, 4, 210015, Віцебск.

ISBN 978-985-509-988-9

© Кулеш Г. І., Ціванова Г. К., 2012
© Афармленне. ТДА «Аверсэў», 2012

АД АЎТАРАЎ

Гэты дапаможнік — чацвёрты з серыі «Рэпетытар па беларускай мове», адрасаванай старшакласнікам і абітурыентам для дапамогі засваення школьнага курса і падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання. Ён прысвечаны лексіцы і фразеалогіі, словаўтварэнню, асновам стылістыкі і тэксту.

Каб вучні маглі паўтарыць і прывесці ў сістэму школьныя веды, кожныя заняткі пачынаюцца з тэарэтычнага выкладу. Сціслае тлумачэнне правіла, размяшчэнне асноўных тэарэтычных палажэнняў у табліцах, значная колькасць прыкладаў — усё гэта павінна паспрыяць трываламу засваенню ведаў.

Для замацавання лінгвістычных навыкаў падаюцца заданні, некаторыя з якіх максімальна набліжаныя да тых, што прапануюцца на цэнтралізаваным тэсціраванні. Правільнасць выканання заданняў можна праверыць па змешчаным у канцы дапаможніка раздзеле «Адказы».

Павышэнню практычнай пісьменнасці вучняў павінен паслужыць прапанаваны ў канцы кожных заняткаў тэкст з наўмысна зробленымі памылкамі. У выпадку, калі ў тэксце Вы не знайшлі памылкі, не варта адразу глядзець у раздел «Падказкі», дзе ўказана, на якім радку зроблена памылка. Пераправерце яшчэ раз, развівайце сваю арфаграфічную пільнасць.

Думаецца, што пры засваенні раздзелаў «Лексікалогія» і «Фразеалогія» асноўныя праблемы стварае недастатковасць слоўнікавага запасу вучняў. Таму аўтары забяспечылі дапаможнік дадаткамі — кароткімі слоўнікамі сінонімаў, антонімаў, амонімаў, паронімаў, а таксама тлумачальным слоўнікам некаторых фразеалагізмаў. Крытэрыем уключэння лексічнай адзінкі ў слоўнікавы дадатак служыла частотнасць яе ўжывання.

Аўтары шчыра стараліся дапамагчы навучэнцам і настаўнікам у падрыхтоўцы да экзамену і жадаюць ім выдатных поспехаў.

Як босаму разуцца. Вельмі лёгка, проста. *Яму праз ваш плот пераскочыць як босаму разуцца.* Сін.: прасцей простага, як плюнуць.

Як гром з яснага неба. Зусім нечакана, раптоўна. *Навіна была для ўсіх як гром з яснага неба.* Сін.: адкуль ні вазьміся, як снег на галаву.

Як гусь на бліскавіцу. Нічога не разумеючы, здзіўлена, разгублена. *Я табе ўжо пайгадзіны тлумачу, а ты глядзіш як гусь на бліскавіцу.* Сін.: як баран на новыя вароты.

Як з неба зваліўся. Не разумець таго, што відавочна ўсім. *Ты што, з неба зваліўся? Парадку не ведаеш?*

Як кот наплакаў. Пра нязначную колькасць чаго-небудзь. *Пайдня працуе, а працы як кот наплакаў.* Сін.: з вераб'ёў нос, з жабіны прыгаршчы, з камароў нос, на макава зерне.

Як нітка за іголкай. Неадлучна ісці за кім-небудзь. *Куды яна — туды і ён. Як нітка за іголкай.*

Як Пілін з канапель. Зусім нечакана, знянацку. *Іду сабе, разважаю, а ён і выскачыў як Пілін з канапель.* Сін.: як чорт з табакеркі.

Як сабаку пятая нага. Зусім, ніколькі не патрэбны. *Патрэбен ты некаму як сабаку пятая нага.* Сін.: як дзірка ў мосце, як леташні снег, як пятае кола ў возе, як рыбе парасон.

Як у сук уляпіць. Сказаць вельмі дарэчы. *Добра сказаў, як у сук уляпіў.* Сін.: пацэліць у дзясятку. Ант.: не туды гнуць, пападаць пальцам у неба.

ЗМЕСТ

АД АЎТАРАЎ 3

ЛЕКСІКАЛОГІЯ

ЗАНЯТКІ 1. Лексічнае значэнне слова. Аднaзначныя і мнагазначныя словы. Тыпы пераносу значэнняў 4
ЗАНЯТКІ 2. Амонімы. Спосабы адрознення амонімаў ад шматзначных слоў 8
ЗАНЯТКІ 3. Сінонімы 12
ЗАНЯТКІ 4. Антонімы 16
ЗАНЯТКІ 5. Паронімы 18
ЗАНЯТКІ 6. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання і сферы выкарыстання 20
ЗАНЯТКІ 7. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнасці ўжывання 25

ФРАЗЕАЛОГІЯ

ЗАНЯТКІ 8. Фразеалагізм як маўленчая адзінка 29
ЗАНЯТКІ 9. Сінтаксічная роля фразеалагізмаў 33

СЛОВАЎТВАРЭННЕ

ЗАНЯТКІ 10. Марфемная будова слова. Аснова і канчатак. Корань слова і афіксы 36
ЗАНЯТКІ 11. Спосабы словаўтварэння 42

ТЭКСТ

ЗАНЯТКІ 12. Тыпы тэкстаў 46
ЗАНЯТКІ 13. Стылі тэкстаў 50
ЗАНЯТКІ 14. Структурная арганізацыя тэксту 55

ПАДКАЗКІ 63

АДКАЗЫ 63

ДАДАТКІ

Кароткі слоўнік амонімаў, сінонімаў, антонімаў, паронімаў 72
Значэнне некаторых фразеалагізмаў 103